

KOMPARATIVISTIKA VA QIYOSIY-TARIXIY TADQIQOTLARNING FILOLOGIYADAGI AHAMIYATI

Nasirov Abduraxim Abdimutalipovich
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
Filologiya fanlari doktori, professor

Annotatsiya: Mazkur maqolada komparativistika fanining filologiyadagi o'rnini, qiyosiy-tarixiy tilshunoslikning nazariy asoslari hamda adabiy jarayonlarni qiyosiy o'rganishning metodologik yondashuvlari tahlil qilinadi. Shuningdek, makro va mikrokomparativistika tushunchalari hamda ularning ilmiy tadqiqotlardagi qo'llanilish xususiyatlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: komparativistika, qiyosiy adabiyotshunoslik, qiyosiy-tarixiy tilshunoslik, makrokomparativistika, mikrokomparativistika, adabiy aloqa, tipologik yondashuv.

Annotation: This article analyzes the role of comparative studies in philology, the theoretical foundations of comparative-historical linguistics, and methodological approaches to the comparative study of literary processes. It also discusses the concepts of macro and microcomparative studies and the features of their application in scientific research.

Keywords: comparative studies, comparative literary studies, comparative-historical linguistics, macrocomparative studies, microcomparative studies, literary communication, typological approach.

Bugungi kunda filologiya fanida qiyosiy tadqiqotlar tobora muhim ahamiyat kasb etib bormoqda. Amaliy tajriba ham shuni ko'rsatadiki, turli tillar va adabiyotlar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni aniqlash nafaqat nazariy bilimlarni boyitadi, balki ularni chuqurroq anglash imkonini ham beradi. Shu ma'noda, komparativistika nafaqat ilmiy yo'nalish, balki turli madaniyatlar o'rtasidagi bog'liqlikni ochib beruvchi muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, globallashtiruv jarayonlari jadallashgan hozirgi davrda milliy adabiyotlarning o'zaro ta'siri kuchayib borayotgani bu sohaga bo'lgan ehtiyojni yanada oshirmoqda.

Qiyosiy-tarixiy tilshunoslik esa tilshunoslikning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. U asosan bir-biriga qarindosh bo'lgan tillarni o'rganish orqali ularning kelib chiqishi va rivojlanish bosqichlarini tushuntirishga xizmat qiladi. Bu yo'nalish yordamida tillar o'rtasidagi tarixiy aloqalar ochiladi, ularning umumiy ildizga borib taqalishi ilmiy asosda izohlanadi. [1, 21]

Ayniqsa, ushbu metodning eng qimmatli jihatlaridan biri — tillarning qadimgi holatini tiklash imkoniyatidir. Tilning bugungi holatini tushunish uchun uning o'tmishini bilish zarur. Shu sababli qiyosiy-tarixiy usul orqali fonetik, leksik va grammatik o'zgarishlar izchil tahlil qilinadi va til taraqqiyotining umumiy qonuniyatlari aniqlanadi. [2, 35]

Bu yo'nalish sinxron tilshunoslikdan farqli ravishda tilni faqat hozirgi holatda emas, balki uning vaqt davomida qanday o'zgarganini ham ko'rsatib beradi. Shu bilan birga, u boshqa lingvistik yo'nalishlar bilan uzviy aloqada rivojlanadi va ularning natijalarini boyitadi.

Komparativistika esa mazmun jihatidan yanada kengroq tushuncha bo'lib, u faqat tilshunoslik bilan cheklanib qolmaydi. U adabiyotshunoslik va boshqa gumanitar

fanlarda ham keng qo'llaniladi. Filologiya doirasida esa til va adabiyot birgalikda o'rganilib, ular o'rtasidagi ichki bog'liqlik ochib beriladi. Bu esa tadqiqotlarni yanada chuqur va mukammal qilishga yordam beradi. Filologik komparativistika odatda ikki asosiy yo'nalishga ajratiladi: lingvistik va adabiy komparativistika. Birinchisi tillarni qiyoslab, ularning umumiy va farqli jihatlarini aniqlashga xizmat qilsa, ikkinchisi adabiy jarayonlar, asarlar va yo'nalishlar o'rtasidagi o'xshashliklarni o'rganadi. [3, 79]

Qiyosiy adabiyotshunoslik ayniqsa muhim sohalardan biri bo'lib, u orqali turli xalqlar adabiyotlari o'rtasidagi umumiylik va o'ziga xosliklar aniqlanadi. Bu esa adabiy taraqqiyotning umumiy qonuniyatlarini tushunishga yordam beradi. Shu nuqtai nazardan, milliy adabiyotlarni qiyoslash, turli davr va hududlarga oid adabiy jarayonlarni o'rganish, hatto bir-biri bilan bevosita aloqasi bo'lmagan adabiyotlar orasidagi umumiyliklarni aniqlash ham katta ilmiy ahamiyatga ega. Komparativ tadqiqotlar ko'lamiga qarab ham farqlanadi. Ba'zi tadqiqotlar turli millat va madaniyatga mansub adabiy hodisalarni taqqoslashga qaratilgan bo'lsa, boshqalari bir millat doirasidagi adabiy jarayonlarni chuqur tahlil qiladi. Har ikki yondashuv ham o'ziga xos ilmiy natijalar beradi.

Komparativistika nazariyasida esa adabiy jarayonlarni tushuntirish uchun asosan ikki metod qo'llaniladi: tarixiy-genetik va tipologik yondashuvlar. Birinchisi adabiyotlarning kelib chiqishidagi umumiylikni o'rganishga qaratilgan bo'lsa, ikkinchisi ularning kelib chiqishidan qat'i nazar, o'xshash xususiyatlarini tahlil qiladi. [4, 96] Bu ikki metod birgalikda qo'llanganda yanada mukammal natijalar beradi.

Xulosa qilib aytganda, komparativistika va qiyosiy-tarixiy tilshunoslik filologiya fanining ajralmas qismi hisoblanadi. Ular yordamida til va adabiyotning chuqur ildizlari, rivojlanish jarayonlari hamda umumiy qonuniyatlari aniqroq anglanadi. Shu jihatdan qaraganda, bu yo'nalishlar nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega bo'lib, zamonaviy ilm-fan taraqqiyotida muhim o'rin tutadi.

REFERENCES

1. Расулов Р. Умумий тилшунослик. – Тошкент, 2010. – Б.78 – 115
2. Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Сер. 7 // Литературоведение: Реферативный журнал. – М., 2016. – С.7 – 21.
3. Sossyur F. de. Umumiy tilshunoslik kursi / Tilshunoslik bo'yicha ishlar. M., 1987-yil.
4. Giyom G. Teretik tilshunoslik tamoyillari. M., 1992-yil. 3. Asr oxiridagi lingvistik tadqiqotlar. M., 2000 yil
5. Qoduxov V.I. Tilshunoslikka kirish. – M.: Ma'rifat, 1987. – B. 291. 5.